

KRONİK SAVAŞ İLE BÖLÜNME ARASINDA YEMEN

Riad Domazeti

Referans için: Domazeti, Riad. "Kronik Savaş ile Bölünme Arasında Yemen". İNSAMER Analiz. 12.07.2021.

Analiz

Yemen’de devam eden ve altı yılı geride bırakan iç savaş, aynı zamanda dünyanın en derin insani krizlerinden birinin yaşanmasına sebep oluyor. Ülkede savaşın yanı sıra Covid-19 pandemisinin de ağırlaştırdığı koşullar, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra görülen en büyük insani trajedilerden biri olarak değerlendiriliyor. Yemen’deki çatışmaları durdurmak için başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere farklı diplomatik inisiyatifler çeşitli girişimlerde bulunsa da bugüne kadar hiçbiri başarılı olamadı. Ülke üzerinde nüfuz sahibi bölgesel ve küresel güçlerin bilek güreşi, Yemen’de barışın tesisi önündeki en

büyük engeli oluşturuyor. Bu durum abluka altındaki şehirlerde yaşanan insani felaketi her geçen gün daha da derinleştiriyor. Yemenliler arasında yaşanan kıyımlar ise, ülkenin siyasi bütünlüğünde onarılmaz sorunlara neden oluyor. Bugün yabancı güçlerin müdahalesiyle Yemen’deki savaş kronik bir hâl almış vaziyette. Bölünmenin eşiğine gelen ülke, fiilî olarak en az üç otonom bölgeye ayrılmış durumda. Kuzeyde İran destekli Husiler, güneyde Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekli ayrılıkçı Güney Geçiş Konseyi (GGK) ve orta ve doğu bölgelerinde meşru merkezî hükümet hâkim.

Adım Adım Bölünmeye Doğru

Yemen’de siyasi ve ekonomik nüfuz sahibi ülkelerin jeopolitik çekişmeleri ve hâkimiyet savaşları, burada yaşanan sorunun çözümü önündeki en büyük engellerin başında geliyor. Müzmin bir çatışma hâlini alan Yemen iç savaşının devam etmesinden küresel ve bölgesel güçlerin büyük çıkarları olduğu anlaşılıyor. Stratejik konumu nedeniyle ticarete açık doğal bir liman özelliğine sahip olan Yemen, bu özel durumu sebebiyle söz konusu güçlerin nüfuz mücadelelerine sahne oluyor. Ülkede yıllardır devam eden şiddet, çatışma ve savaş bir türlü sonlandırılmıyor. Etnik ve mezhebî kimlikler üzerinden sürdürülen bu hegemonya mücadelesinde en büyük kaybı veren ise Yemen halkı oluyor.

Yemen’e doğrudan askerî müdahalede bulunan yabancı güçler, aynı zamanda ülkenin tüm yer altı ve yer üstü zenginliklerini de ele geçiriyor. “Önce kaos, sonra düzen” mottosuyla yapılan bu müdahaleler çerçevesinde Yemen, savaş ve şiddetin hâkim olduğu, fakirliğin derinleşerek tüm topluma yayıldığı, hayat koşullarının çok zor olduğu, devlet otoritesinin bulunmadığı yaşanmaz bir yer hâline getirilerek dış müdahaleye açık bir ülkeye dönüştürülmüş durumda. Çökmüş bir toplum algısı yaratarak Yemen’deki özgürlük ve demokratikleşme çabalarını baltalayan dış güçler, ülkeye doğrudan

veya dolaylı müdahalelerde bulunarak Yemen’in parçalanmasına zemin hazırlıyor.

Altı yıldır devam eden savaş sonunda fizikî olarak ülkedeki birçok bölge Yemen merkezî hükümetinin kontrolü dışında kaldı. Mevcut hâliyle en az üç siyasi otonom bölgeye ayrılan Yemen’in bundan sonra 2010 öncesi ulusal sınırlarına dönmesi çok zor görünüyor. Devlet yapısının büyük ölçüde çökmesi, büyük ekonomik sorunlar yaşanması, devam eden fizikî ve psikolojik harp sebebiyle Yemenliler arasındaki birlik duygusunun zayıflaması ve dış güçlerin bölgeyi yeniden dizayn etme projeleri, Yemen’deki bu durumu pekiştiriyor.

Ülkedeki stratejik ticari geçişlerin, limanların ve ana arterlerin, meşru hükümetin kontrolü dışında kalması, Yemen’i tekrar bölünmenin eşiğine getirmiş görünüyor. Son dönemdeki gelişmeler de bu durumu kanıtlar nitelikte. Öyle ki gerek Husiler ile merkezî hükümet arasında gerekse ayrılıkçı GKK ile merkezî hükümet arasında yaşanan son çatışmaları, sınır belirleme mücadelesi olarak okumak mümkün. Ekonomik ve stratejik alanlar üzerinde vuku bulan çatışmalar, kritik bir hâl almış görünüyor ve bu durum ülkenin birliğinin sağlanması konusunda ciddi endişelere yol açıyor. Son bir yıldır özellikle ülkenin ortasında yer alan Marib kentinde yaşanan çatışmalar, bu durumun en açık göstergelerinden biri.

İran destekli Husiler, son zamanlarda düzenledikleri saldırılarla ülke ekonomisi ve enerji koridorları için stratejik öneme sahip Marib'i kontrol altına alıp askerî alanda ellerini kuvvetlendirmeye çalışırken, meşru hükümet güçleri de şehri teslim etmemek için büyük gayret sarf ediyor. Meşru hükümetin kuzeyde kontrolü altındaki son kalesi olan Marib sınırlarında devam eden çatışmalar, tüm taraflar için kritik öneme sahip. Şehir ayrıca başkent Sana, Hadramevt, Beyda ve Cevf vilayetleri arasında bir bağlantı noktası olan Marib Barajı'ndan gelen su kaynaklarını da barındırıyor.

Marib'deki çatışmaların yakın bir gelecekte sonlanmasının uzak bir ihtimal olduğu anlaşılıyor. Savaştan önce iki milyonu geçmeyen Marib nüfusu, savaş süresince aldığı iç göçle birlikte bugün üç milyonu aşmış durumda ve son çatışmaların bölgede yeniden büyük bir insani kriz yaşanmasına neden olabileceği belirtiliyor.

BAE'nin Miyun Adası'nı tamamen ele geçirmesi ve Yemen hükümetinin bilgisi dışında inşa ettiği askerî havalimanı, Sokotra Adası'nın işgali, Babu'l-Mendep ve Afrika Boynuzu için stratejik önemde olan Aden kentinin GGK'nın kontrolünde olması, Yemen'in bölünme projesinin en açık kanıtları. Tüm bu gelişmeler ışığında, Hint Okyanusu'nun kıyısında, Doğu-Batı ticaretinde önemli bir

kale vazifesi görecektir olan bağımsız Güney Yemen projesinin hayata geçirildiği rahatlıkla söylenebilir. Bölgenin özellikle BAE'nin kontrolünde olması, öngörülen bu siyasi yapının Güney Yemen'de hem psikolojik hem de ekonomik olarak son beş yılda yaptığı ciddi yatırımlar, bu durumu âdeta teyit ediyor. Son yıllarda medya, siyasi/askerî örgütlenme ve ekonomik ikna stratejisiyle Güney Yemen halkı bu projenin hayata geçirilebilmesi için büyük bir propagandaya maruz bırakıldı.

Diğer yandan Yemen'deki barış ve uzlaşma çabalarında da son üç yıldır herhangi bir ilerleme kaydedilemedi. Her ne kadar BM Yemen Özel Temsilcisi Mathin Griffiths, Stockholm, Ürdün ve Umman süreçleriyle ülkede taraflar arasında barış ve uzlaşma sağlanması için çaba sarfetse de son dönemde bu girişimler de Yemenliler nezdinde kredibilitelerini kaybetti ve süreç sonunda siyasi olarak herhangi bir ilerleme sağlanamadı. Ayrıca Yemen savaşından yıpranan Suudi Arabistan'ın da geçen yıl ramazan ayında ilan ettiği tek taraflı ateşkes ve bu yılın mart ayında krize çözüm bulunması için ilan ettiği ateşkes ve barış girişimleri de sonuçsuz kaldı.

Yemen'in Bölünme Senaryosu

Yeni ABD Başkanı Joe Biden'ın Ortadoğu politikalarında Trump'tan farklılaşma söylemine rağmen hâlihazırda Amerikan dış politikasında herhangi bir değişim

gözlenmiyor. Trump'ın Körfez'de Muhammed bin Zayed ve Muhammed bin Selman lehine cesaretlendirici ve koruyucu tutumu, genç prenslerin şahinleşmesine yol açmış, buna karşın Biden, seçim kampanyası sırasında bu isimlerin otokratik tutumlarını eleştirmiş ve dış politikada "insan hakları" ve "ifade özgürlüğü" gibi kavramları önceleyeceğinin altını çizmişti. Trump dönemi boyunca Suudi Arabistan'ın İran'la Yemen sahasında doğrudan hesaplaşmasını destekleyen ABD, uluslararası kamuoyundan askeri operasyonlarına dair kayda değer bir muhalefet de görmemişti. Bu süreçte ABD, hayati önem taşıyan lojistik, istihbarat, silah ve diğer yardımlarıyla Suudi Arabistan ve BAE önderliğindeki koalisyonla da destek vermişti. Buna karşın selefi Trump'ın aksine Joe Biden Yemen'e ilişkin açıklamalarında bu desteğin sona ereceğini belirtmişti; hatta Mayıs 2019'da, kampanyasının ilk büyük dış politika duyurusu olarak Yemen'deki Arap Koalisyonu'na ABD desteğini sona erdirmeye sözünü vermişti. Seçimden önce, "Dünyanın en berbat insani krizinin sorumlusu olan bu savaşın bitmesi için ABD'nin diplomatik çabaları desteklemesi ve onları engellememesi gerektiğine inanıyorum." şeklinde bir açıklamada bulunmuştu.

Ne var ki Biden'ın savaşın sonlanması için

hem İran'a hem de Suudi Arabistan'a baskı yapacağı yönündeki beklentiler boşa çıktı ve Biden şimdiye kadar bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadı. Seçim öncesi söyledikleri ve vaatleri nedeniyle Yemenliler arasında barış için büyük umut olarak görülen Biden, tam bir hayal kırıklığı oldu; diplomatik bir çözüm girişiminde bulunması, bölgeye insani yardım sağlanması ve çatışan tarafların müzakere masasına çekilmesi gibi beklentilerin hiçbirini karşılamadı.

Önümüzdeki süreçte Yemen'de el-Kaide ile mücadeleyi ön plana çıkarması beklenen Biden hükümetinin Yemen'in bölünme senaryolarına bakışı ve küresel ticarete Yemen'in rolüne ilişkin yaklaşımları, ABD'nin buradaki politikalarını netleştirecektir. Ayrıca Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin Yemen'de son derece etkin olmaları da Yemen'in bölünme senaryolarında önemli bir dış politika gündemi oluşturmaktadır. Özellikle ABD ile Çin arasında çıkar alanı ve jeopolitik bir hat olarak görülen Yemen coğrafyası ile ilgili planların Yemen'in geleceğini belirleyeceği söylenebilir. Bu noktada ABD'nin Ortadoğu'daki müttefiki BAE'nin Yemen'deki yayılmacılığına ve toprak mühendisliğine sıcak baktığı ve BAE eliyle Yemen'in bölünmesi projesine karşı olmadığı da anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Çin de Yemen'de son

derce aktif olan ülkeler arasındadır. Çin, küresel ticaretinin sürdürülebilirliği için kritik önemdeki bu bölgeyle yakından ilgilenmektedir. Yemen'in istikrarı veya istikrarsızlığı Çin'in bu ülkeye yönelik politikalarının temelini oluşturmaktadır.

Yemen'deki bu küresel güç denkleminde Rusya da işin içindedir; ancak Rusya'nın diğer iki güç arasında dengede olduğu da ifade edilmelidir. Bu arada Rus yetkililerin Yemen hükümetiyle Babu'l-Mendep çevresinde bir askerî üs inşası için görüşmelerde bulunduğu da bilinmektedir. GGK ile yakın bir iş birliği içinde olan Rusya ayrıca, GGK'nın özerklik ilanına da sessiz kalmıştır.

Yemen, ABD-Çin-Rusya arasındaki güç rekabetinin sıcak mevzilerinden biridir. ABD'nin dünya siyaseti ve ekonomisi üzerindeki gücünün zayıflama emareleri göstermesi ve kaybettiği mutlak hegemonyasından sonra Yemen'de

yaşanan bu gelişmeler şaşırtıcı değildir. Çin ve Rusya küresel rekabette askerî ve ekonomik kapasiteleriyle ABD'nin içinde bulunduğu zaafıtan yararlanıp çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır. Husileri "yabancı terör örgüt" listesinden çıkartması ve Yemen Özel Temsilcisi Timothy Lenderking'i meşru bir aktör olarak gören açıklamaları bir yana Suudi Arabistan ile olan müttefikliği, ABD'nin Yemen'de önümüzdeki süreçte çıkarlarını öncelemeye devam edeceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak siyasi ve askerî birliğin kaybolduğu Yemen, yabancı güçlerin de müdahaleleriyle bölünmenin eşiğindedir. Ülkede kapsamlı bir entegrasyon süreci ve barış planı yürürlüğe konmaması hâlinde, tekrar tek Yemen projesine dönülmesi pek olası görünmemektedir. Bunun temel nedeni de küresel aktörlerin her birinin ticaret ve enerji koridorlarını kontrol ve paylaşım konusundaki kendi ajandalarıdır.